

Poromiehen vuotuiset työt

Maailmassa poronhoitoa harjoittaa yli 30 kansaa. Suomen poronhoitoalueen pinta-ala on 114 000 neliökilometriä eli 36 % koko maapinta-alasta. Poronhoitoalue on laissa määritelty alue. Suomen poronhoitoalueeseen kuuluu koko Lapin lääni lukuun ottamatta Kemini, Tornion ja Keminiin alueita ja osa Oulun läänistä. Suomessa poronhoitoalue jaetaan eri osiin sen mukaan, mikä on poronhoidon ja muiden elinkeinon suhde. Suomessa poronhoitoa saavat harjoittaa muutkin kuin saamelaiset, mutta suurin osa poroista on kuitenkin saamelaisten omistuksessa. Poronhoitoalueella asuu vuosittain 203 700 poroa.

Kukin poronmistaja kuuluu osakkaaksi paliskuntaan ja hänen oikeutensa ja velvollisuutensa paliskuntaansa kohtaan määräytyvät omistajakohtaisen poromäärän mukaan. Suomessa on 56 paliskuntaa, jotka ovat rajoiltaan määriteltyjä, pinta-aloiltaan ja poromääriltään erikoisia, taloudellista tulosta tekeviä poronhoitoyksiköitä. Paliskuntien tehtävänä on huolehtia omista poroistaan, estää niitä tekemästä vahinkoa ja menemästä muiden paliskuntien alueelle. Jokaisella paliskunnalla on oma hallintojärjestelmä, jota johtaa osakaskokouksessa valittu poroisäntä. Lisäksi valittuna on varaisäntä, rahastonhoitaja ja nelijäseninen hallitus.

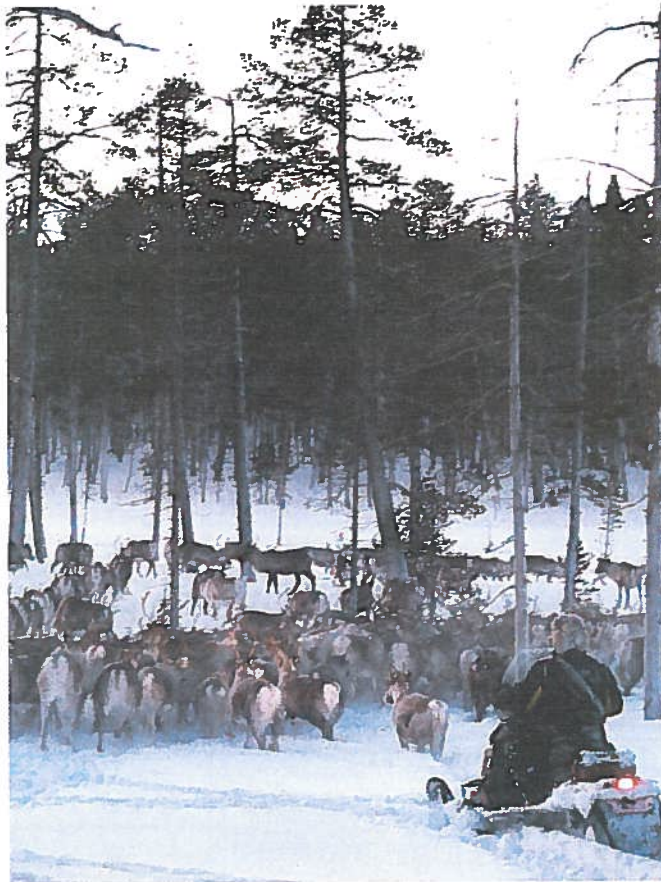
Poromies on itsenäinen, paliskunnan osakkaana toimiva ammatinharjoittaja, jonka työtöihin kuuluvat poronhoito ja siihen liittyvät kausiluonteiset työt. Poronhoito perustuu pitkälti perinnetietoon ja -taitoon. Poromiehen elämä kulkee kunkin vuodenajan, säiden ja laumien mukaan poron kanssa. Pääosa poromiehen tuloista tulee poronlihan myynnistä. Lisäksi tuloja saadaan muiden porosta saatavien tuotteiden ja palveluiden myynneistä. Poromiehen ammatti on ympäristöön

Poromiesvun lapset saavat jo pienenä oman poromerkinnsä ja poroja. Poronhoitaja on aina käyttänyt hyväkseen pohjoista luonnonrytmiä hoitaessaan porojaan. Kiivaimpia työajankasjoja ovat kesä-heinäkuulle sijoittuva vasanmerkinä sekä syyskuun lopulta tammikuulle kestävä poroerokukset.

Kesällä vasat saavat merkinnsä korvaan

Porovaadin synnyttää toukokuun vaihteessa vasansa. Poronhoitovuosi alkaa kesäkuun alussa. Juhannuksen aikoihin hyönteiset eli räkkä ajavat porot tokiksi tuntureille ja soille. Kesätokkien kokoamisessa käytetään apuna mönkijöitä ja maastomoottoripyöriä sekä pienhelikopteria ja lentokonetta. Vasanmerkitys aloitetaan yleensä yöllä ilman viulennettua, koska porot rasittuvat kesäkuumalla helposti. Vasalle laitetaan sama merkki korviin kuin sen emällä on. Vasat otetaan kiinni aitauksessa käsin, vimpaa tai suopunkia apuna käyttäen. Kiinniotetuille vasaolle laitetaan numerolaput kaulaan ja päästetään irti. Kun kaikki vasat on numeroitu, annetaan porovaatimien etsiä vasansa ja samalla merkittään ylös, mitä vaadinta minkäkin numeroinen vasa seuraa. Tämän jälkeen voidaan vasat ottaa jälleen kiinni ja leikata niiden korviin oikeat korvamerkit. Vasanmerkinä-aika kestää viikosta kolmeen. Kaikkia vasaaja ei aina saada merkkiin kesän aikana, joten ne merkitään myöhemmin syksyllä poroerokuksissa. Kesän aikana poron ollessa vapaana laitu-milla tehdään poroille rehua, kuten kuivaa heinää, lehdeksiä ja säilörehua talvea varten.

Lain mukaan jokaiselle porolle on leikkattava Paliskuntain yhdistyksen hyväksymä poronmerkki. Saamelaisten keskuudessa korvamerkkijärjestelmä on noin 1000 vuotta vanha systeemi. Korvamerkit ovat tulleet ilmeisesti saamelaisporonhoitoon silloin, kun poronhoito kehittyi suurporonhoidoksi. Korvamerkit ovat omistusmerkkejä. Eri-laisia tekoja eli leikkoja on 20 ja käytössä olevia poromerkkejä on yli 10 000. Poronhoitolaian

Saamelaispaliskunnissa poroja paimennetaan usein tokkakuntina.

lään ja kullakin poronmistajalla saa olla vain yksi merkki. Poronmerkki tehdään puukolla tai leukulla molempien korvien eri laitoihin ja korvien kärkiin.

Syksyllä lihotaan

Syksyllä porot tulevat kiimaan ja muodostavat rykimäpartioita. Isot, vaatimista kilpailevat hirvaat kokoavat itselleen haaremin ja paimentavat niitä maastokkaisesti pitäen vaatimet omassa taskussa. Tätiä käytetään hyväksi porojen kokoamisessa erotuksiin. Porojen kokoaminen tapahtuu joko jalkaisin tai moottorikelkkaa, mönkijää ja pienhelikopteria käyttämällä. Porokoiria käytetään myös

käyttöön yleistyneen monessa paliskunnassa. Suurissa paliskunnissa porojen kokoaminen kestää viikkokausia. Erotusaitaan porot kuljettetaan silujen eli johdinaitojen avulla. Erotusaidat osat ovat syttöaita, kaarre, kirnu ja konttorit. Porot ajetaan silujen läpi varsinaiseen "emäitaan". Hirvaat ja elämään jätettävät härät otetaan kiinni ja ohjataan aidan ulkopuolelle. Samoin vieripaliskuntien porot erotellaan ja viedään omille alueilleen. Vaatimet ja vasat ajetaan pienissä erissä kiinnun, jossa teurasporot erotetaan eloporoista eli jäämään jätettävistä sitosporoista eri kontturiin. Erotuksissa osa vanhemmista

mista ja kirjaan viemistä ja se on lakisääteinen tehtävä, jossa luettava poro otetaan kiinni, sen korvamerkit tunnustetaan ja ilmoitetaan lukumiehelle, joka merkitsee poron ja omistajan poroluetteloon. Lopuksi luetaan poron kylkikarvoihin viilletään lukumerkit, josta nähdään sen kerran käyneen jo erotuksessa. Poroerotus on poromiesten sadonkorjuuta ja samalla myös poroväen tapaaminen. Erotukset houkuttelevat usein paikalle myös matkailijoita.

Talvella poroja paimennetaan

Talvella poroja aletaan paimentaa joko pienemmissä tokissa tai yhtenä tokkana. Paimentaminen on perinteinen, porojen laidunkiertöön perustuva saamelainen poronhoitotapa. Saamelaispaliskunnissa poroja paimennetaan usein tokkakuntina. Tokkakunnat voivat olla perheiden, sukujen tai kyltien muodostamia, jotka hoitavat ja paimentavat porojaan yhdessä. Tokkakunnalla on osoitettu alue paliskunnasta, missä voivat hoitaa porotokkaansa. Perinteistä talvista tokkapaimentamista moottorikelkoin ja koirien avulla harjoitetaan nykyään vain pohjoisimmissa paliskunnissa. Muualla paimentaminen on ohjaleimista laumille sekä porojen pitämistä paliskunnan alueella sekä poissa viljelyksiltä. Talven ajan tarkkaillaan porojen laidun- ja ravintotilannetta ja suoritetaan myös tarvittaessa lisaruokintaa. Poroja yntetään suojella parhaalla mahdollisella tavalla pedoilta ja kulta ahmalta, sudelta ja karhulta. Petojen

hes kaikissa paliskunnissa porot myös loisläikkitään. Lukemien tarkoittaa porojen laske-

Vasa on saanut lukkurin eli numerolapun kaulaansa.

määrät ovat kasvanet räjähdysmäisesti, mikä on ongelma poronhoidolle.

Nykyään poroja joudutaan paikoin ruokkimaan maastoon tai tarhaan. Poromiehille lisaruokinta tarkoittaa lisätöitä ja -kustannuksia. Maastoon poroille viedään lähinnä heinää ja säilörehua.

Poron liha on terveellistä

Poronliha on terveellistä, koska se sisältää paljon proteiineja ja siinä on vitamiineja sekä kivennäis- ja hivenaineita enemmän kuin sian ja naudan lihassa. Poronliha tulee kauppojen hyllyille ja ravintoloiden pöytiin EU-direktiivien mukaisesti teurastamoiden ja jalostamoiden kautta. Poronlihaa voi ostaa myös suoraan yksityisiltä poronmistajilta erotusaidoilta ja porotiloilta. Suomessa poronlihaa tuotetaan vuosittain noin kaksi miljoonaa kiloa, joka tekee puolisen kiloa jokaista suomalaista kohti. Poronlihan rasvattomuus on myös alhainen. Liha on hienosyistä rakenteeltaan, jonka vuoksi poronliha on mureaa, nopeasti kypsyvää ja helposti sulavaa. Myös poron elimet sydän, maksat, munuaiset ja kieli ovat arvokasta ravintoa. Myös poron verta käytetään. siitä voidaan tehdä maukkaita veriruokia. Poron selän päälle, nahan alle kertyvää rasvaa kutsutaan "pinnaksi". Sitä käytetään paistamiseen ja keittämiseen. Poronmaitoa on käytetty ravinnoksi monin eri tavoin. Sitä on joko juotu sellaisenaan tai vedellä laimennettuna tai maitoherana. Poronmaidosta

neushoitoloissa erilaisissa hoidoissa. Perinteisten porotokkien lisäksi porosta voi valmistaa monenlaisia ateriaita muiden liharuokien tapaan.

Poron huomattava matkailun vetovoimatekijä. Matkailu on yksi porotalouden liittämisalustoista, jonka motiivimuotoisuus tarjoaa tekijöilleen monia mahdollisuuksia. Monet poromiehet saavat lisäansioita valmistamalla ja myymällä matkamustoja, käsitoita, tarjoamalla majoituspalveluita ja toimimalla ohjelmavaluuryrittäjänä. Yritystoiminta vaihtelee yrittäjän mukaan ja se voi olla mm. porosafareita ja -ajeluita, porotilain tutustumista ja poronhoidon esittelyä. Lisätoimintaa ovat porajeluiden ja safareiden yhteydessä tarjottavat kotaruokailut, poromiehen kaste, suopunginheitto, erotusnäyttämöt ja muut porotalouteen kuuluvat asiat.

Poron käsityömateriaalina hyvin tunnettu ja paljon antava raaka-aine. Poromiehet hyödyntävät paljon poroa työvaatetuksena. Poron liha on poromiehen lämpimänä. Poron koipia käytetään perinteisesti kenkien, lakkien, kintaisten ja säpikkäiden tekoon. Koivessa karvan rakenne on erilainen kuin poron taljassa. Siinä karva ei katkeavaan on lyhyt ja kiiltäväpintainen. Taljan kokonaisuudessaan voi kuivatua seinällä, jolloin po-

ronnahkassa oleva rasva kuivaa taljan kesipinnalle ja muodostaa vetähtävän pinnan. Loitotalja on perinteinen poromiesten käyttämä makuulusta laavulla ja kodassa. Sarvesta on valmistettu mm. sarvikieloja, puukon tuppeja, luulusikoita. Poron sarvea näkee käytettävän myös kuksien ja naappujen sarvilyöteinä. Poron kynsien talteenotto korujen materiaaliksi on vielä uutta ja raaka-ainetta käytetään pääasiassa koruihin.

Sukupolvelta toiselle

Poronhoito on nykyaikainen ja sukupolvelta toiselle peritty, luontoon sidottu elinkeino. Poronmistajista noin 1000 on saamelaisia. Saamelaisten perinteistä elinkeinosta poronhoito on tärkein saamen kieltä ja kultuuria ylläpitävä elinkeino. Saamen kielessä on poroja ja luonnonoloja kuvaava, laaja termistö. Poronhoito on saamelaiskulttuurin tärkein henkinen perusta.

Kysyttäessä poromieheltä, paljonko hänellä on poroja, voi saada vastauksena " yksi jängällinen tai kahtapuolen puuta" tai sitten vastakysymyksen, että "paljonko sinulla on tällä rahaa?". Poromäärän utelu koetaan intiimiksi asiaksi.

teksti ja kuvat:
Inga-Briitta Magga

Porosanasto:

kesakko – kesällä, syyskesällä syntynyt vasa vasa – poro ensimmäisellä ikävuodellaan kermikkä – poro toisena kesänä, paikoin jo ensimmäisenä syksynä vuonelo, vuongell – naarasporo toisella ikävuodellaan urakka – urosporo toisella ikävuodellaan vuorovaadin – naarasporo kolmannelle ikävuodellaan vuorsa, vuorsa – urosporo kolmannelle ikävuodellaan kunteusvaadin – naarasporo neljännellä ikävuodellaan kunteus – urosporo neljännellä ikävuodellaan vaadin, vaain, vaami – neljaa, paikoin jo kolme vuotta vanhempi naarasporo hirvas – kolme vuotta vanhempi urosporo kosatusvaadin – naarasporo viidennellä ikävuodellaan kosatus – urosporo viidennellä ikävuodellaan maakkana – urosporo kuudennella ikävuodellaan nimiloppu – kuutta vuotta vanhempi poro raavas – täyskasvuinen poro runo – tilapäisesti mahoksi jäänyt naarasporo harkkä – kuohittu ajoporo pietti – vaillinaisesti kuohittu urosporo pallakka – kesytämätön, kuohittu urosporo valkko – valkea poro mutsikki, musikki, musikka – tumma poro valpukka – väsynyt poro vieroporo – tuntematon, vieras poro, toisen paliskunnan poro